

"بد زبانی و راه های درمان از منظر قرآن و روایات"

سمیه علی نیا^۱

چکیده

یکی از آفات زبان، بدزبانی است و در اصطلاح عبارت است از، این که انسان در صحبت کردن از عبارات و الفاظ زشت و ناپسند استفاده کند و کلمات ناشایست و دور از شان آدمی را بر زبان جاری سازد. به تعبیری دیگر، بدزبانی بهترین گواه کوتاه فکری و کم خردی است. هدف نگارش این مقاله، بررسی بد زبانی و راه های درمان از منظر قرآن و روایات می باشد. این مقاله، ضمن شناسایی راه های درست و صحیح استفاده از زبان، به بررسی آیات و روایات در این زمینه پرداخته و درصدد ارائه راه کارهای قرآنی برای درمان بدزبانی است. روش تحقیق در این مقاله، توصیفی و روش جمع آوری مطالب به صورت کتابخانه ای می باشد. ریشه بدزبانی، را باید در عواطف و احساسات انسانها جست. از این رو، می توان اصلی ترین، عامل را در بدزبانی خشم و غضب دانست که ناشی از امراض درونی و روحی می باشد. بدزبانی، ثمره عزت نفس پایین، ناکامی و احساس درماندگی، بالا بردن جایگاه خویش نزد خود و دیگران، تلاش برای پنهان نگاه داشتن ترس ها و ناامنی های درونی، بدزبانی از روی عادت یا تقلید از دیگران و همچنین عوامل دیگر می باشد. نتایج مقاله فوق حاکی از آن است، روایات متعددی برای درمان بدزبانی وجود دارد، که اگر انسان ها به آنها عمل کنند شفا حاصل شده و از شر و زیان آن خلاصی و به خیر وارد می شوند. از جمله راه های درمان بدزبانی می توان به مواردی مانند؛ تذکر و امر به معروف و نهی از منکر، سخن گفتن بعد از تفکر، نهی از رها گذاشتن زبان، پرهیز از حرافی، سکوت عالمانه، تقویت رابطه با خداوند و توسل به معصومین (علیهم السّلام)، تقویت اراده، توجه به آثار ترک گناه بدزبانی، خواندن آیات و اذکار، سرزنش خود از این عمل زشت، پرهیز از غیبت و بدزبانی و.. اشاره کرد که انسان بدزبان می تواند با انجام دادن هریک از آنها به نتیجه برسد.

واژه گان کلیدی: آیات، بد زبانی، روایات.

^۱. طلبه سطح دوم، مدرسه علمیه حضرت زهرا سلام الله علیها، شهرستان دورود

بدزبانی حرام و یکی از گناهان بزرگ محسوب می شود. از منظر سنت اسلامی، زبان یکی از مهمترین اعضای بدن است که می تواند با عملکرد خود انسان راشقی یا سعید نماید. نقش بی بدیل زبان در سعادت آفرینی انسان فقط محدود به آخرت و جهان پس از مرگ نمی شود؛ بلکه در همین دنیا نیز تأثیرگذار است. در رساله حقوق امام سجاد (علیه السلام) پیش از پنجاه حق بیان می شود که یکی از آن حقوق مربوط به زبان است. زبان یک عضوی است که هیچ وقت درد نمی کند. ممکن است اعضای بدن بعد از مدتی فرسوده و درد داشته باشند، ولی زبان درد نمی گیرد، بنابراین زبان عضوی است که هم گناه می کند و هم خسته نمی شود. یکی از وظایف زبان را می توان دوری از سخن زشت و ناپسندیا به عبارت دیگر بدزبانی، بیان کرد. یکی از حقوق زبان آن است که با این عضو فحش، دشنام و ناسزا گفته نشود. امام صادق (علیه السلام) در این باره می فرماید: "دشنام گویی و بدزبانی و دریدگی از نشانه های نفاق است." (قرآن کریم می فرماید: "زبان را حمل کن بر ادب، یعنی وادارش کن که مؤدبانه حرف بزند". (ابن بابویه، ۱۳۶۰، ۲۱۴/۱) در روایات آمده است، حضرت علی (علیه السلام) می فرماید: "اگر حرف می زنید، اول زبان تان را غلاف کنید، هر جا لازم بود، حرف بزنید." (مجلسی، ۱۴۱۰، ۱۴۷/۱۰) طبق روایات؛ زبان بیانگر عقل انسان است. "پیغمبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) در این باره فرمود: "خدا بهشت را بر کسی که بدزبانی می کند، دشنام می دهد و بی حیا و بی باکی می کند، حرام کرده است." (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰، ۱۵۹/۲) بدزبانی مرضی است که درمان آن مثل سایر امراض روحی و روانی قابل درمان است اما در صورتی است که خود شخص بد زبان بخواهد که خودش را درمان کند و از عواقب آن در دنیا، مخصوصاً در آخرت بترسد. در باره ضرورت و اهمیت و آثار بدزبانی می توان بیان کرد، یکی از ناهنجاری های اجتماعی که در جامعه بسیار رواج یافته و به صورت پدیده ای در همه جا حتی در میان همگان بروز پیدا کرده است، مسئله بدزبانی یا صحبت کردن با لحن دشنام و ناسزا و استفاده از واژگان و الفاظ رکیک و زشت است. مواظبت از زبان مشکل است، مگر اینکه خداوند متعال عنایت کند و انسان با فضل و عنایت خدا بتواند زبانش را کنترل کند که به جز فضیلت و سخن نیکو و پسندیده، کلامی از آن سر نزند. اولین نماد و جلوه حسن معاشرت در میان افراد لحن زیبا و دلنشین و خوش اخلاقی است. یکی از ابزارها و شیوه های خوش اخلاقی

پرهیز جدی از بد زبانی است. در مقابل، یکی از عادت‌های بسیار زشت، بدزبانی است. آدم بدزبان به سخنان خویش مقید نیست و هر چه بر زبانش جاری شد می‌گوید. فحش می‌دهد، ناسزا می‌گوید، داد می‌زند، نفرین می‌کند، به دیگران متلک می‌گوید، طعنه و زخم زبان می‌زند، با سخنان و تعبیرات زشت به مردم توهین می‌کند، دهن کجی می‌نماید، تند می‌کند، دیگران را دست می‌اندازد و مسخره می‌کند. پیامبر(صلی و الله علیه و آله وسلم) بدترین مردم را کسی می‌داند که مردم به خاطر بدزبانی او، از هم‌نشینی با وی پرهیز کنند. آن حضرت(ص) همچنین می‌فرماید: ان من شر عباد الله من تکره مجالسته لفحشه؛ بدترین بندگان خدا کسی است که از ترس فحش او، هم‌نشینی با او را خوش ندارند. (مجلسی، ۱۴۱۰ق، ۲۱۴/۱۰) با توجه به اهمیت موضوع بدزبانی در میان مردم و بررسی پیشینه این موضوع محققان بسیاری در این رابطه به تحقیق و تفحص پرداخته‌اند، از جمله، کریم خلیل زاده در مقاله‌ای با عنوان مذمت دشنام و بد دهانی از دیدگاه قرآن و اهل بیت(علیه السلام) بیان کرد، بد دهانی، دشنام، ناسزا و فحش دادن در اسلام حرام و گناه است. اینکه نام کسی را به زشتی ببرند و عیب کسی را برشمارند و با عناوین و القاب زشت و بد به کسی ناسزا بگویند، در آیات قرآن و روایات اسلامی، همه اشکال آن حرام و گناه دانسته شده است. مقاله مذکور اشاراتی به موضوع بدزبانی داشته اما عوامل اساسی در ایجاد بدزبانی را اشاره نکرده که این مقاله درصدد هست از آنها نام ببرد. لیلا هاشمی تحقیقی با عنوان بررسی راه کارهای واپایش و مدیریت بد زبانی انجام داد؛ که نتیجه تحقیق حاکی از آن بود، هر اندازه توجه به حضور خداوند در قلب انسان زیاد شود و انسان مؤمن گزیده گویی، کم گویی و سکوت پیشه کند از خطاهایی بزرگ مانند دروغ، تهمت، بدزبانی مصون می‌شود و این عوامل بستر ساز تعالی روحی فرد و جامعه می‌شود. مقاله مذکور، در رابطه با بدزبانی و مدیریت آن بوده ولی توصیه‌ای از باب آیات و روایات مطرح شده مرتبط با موضوع نداشته و این در حالی است مقاله حاضر درصدد هست این موضوع را از منظر آیات و روایات مورد بررسی قرار دهد. معصومه فرامرزی پلنگر، در کتاب آثار بدزبانی در زندگی و جامعه، بیان می‌کند؛ جوهره‌ی وجود انسان را زبان و بیان روشن می‌سازد. انسان در گفتار خود باید عفت کلام داشته باشد. بدزبانی همان اظهار کردن امور زشت و قبیح با الفاظ و عبارات رکیک و کلمات نامطلوب و نامناسب می‌باشد که شایسته مومن و انسان های خداجو نمی‌باشد و در آیات و روایات ما از آن نهی شده است. از این رو این مقاله در پی بررسی بد زبانی و راه های درمان از منظر

قرآن و روایات می باشد. در این مقاله ابتدا، به مفهوم شناسی موضوع بدزبانی، ریشه و خاستگاه بدزبانی، مصداق های بدزبانی و در نهایت راه های درمان آن از منظر آیات و روایات پرداخته می شود.

۱- مفهوم شناسی

۱-۱ تعریف لغوی بد زبانی

بدزبانی ممکن است با نام های ناسزا، بددهنی، واژه های بد، بی ادبی و فحاشی نیز خوانده شود. (آبادانی، ۱۳۹۹، ۱۹) بدزبانی، در لغت به معنای بدگویی، فحش، ناسزا، هتاک، دشنام گویی، فحاشی زشت گویند. (دهخدا، ۱۳۷۷، ۲۷/۱) بدزبانی؛ [بَزَ] (حامص مرکب) و مترادف ژاژخایی، هرزه سرایی، فحش، دشنام و ناسزا می باشد. (عمید، ۱۳۶۸، ۱۴۷/۱) بنابر برخی شواهد، بد زبانی رابا واژه های عربی مانند، بدائت. بدائت لسان. ذرب. بدرب. بداء نیز متناظر دانسته اند. (نجفی، ۱۳۹۸، ۱۲۴)

۲-۱ تعریف اصطلاحی بد زبانی

بدزبانی، به معنای به کار بردن الفاظ و واژگان ناپسند و عبارت های تند و زننده است. (علوی، ۱۳۹۲، ۱۴) بدزبانی، عبارت از این است که انسان از امور قبیح و مستهجن با عبارات و الفاظ صریح تعبیر کند و کلمات ناشایست و دور از شأن آدمی را بر زبان جاری نماید که در اصطلاح به آن بدزبانی می گویند. (روحانی، ۱۳۸۸، ۴۷/۲) بدزبانی، به مجموعه ای از منش ها و کنش های شخصیتی و رفتاری انسان گفته می شود که او را از انسانیت دور می کند و به سمت حیوانیت می کشاند. (قرائتی، ۱۳۶۸، ۵۴/۲)

۳- مصداق های بد زبانی

زبان ابزار عجیبی است که در اختیار انسان قرار دارد. اگر انسان هادر استفاده از این نعمت الهی دقت کنند، می توانند بسیاری از مشکلات در خانواده را با همین زبان حل و فصل کنند و یا از به وجود آمدن بسیاری از مشکلات جلوگیری کنند. تمسخر، طعنه یا کنایه زدن حالات مختلف بدزبانی می باشند، که به معنای به کار بردن کلمات ناشایست به قصد تخریب و تحقیر شخصیت دیگری است. (روحانی، ۱۳۸۸، ۹۸) روان شناسان این رفتار را یک سازوکار ناسالم برای مقابله با خشم و ناامیدی های سرکوب شده در افراد بددهان وجود دارد و درون آن ها ریشه دوانیده و درمان نشده را بدزبانی می دانند. مردمان بدزبان، افرادی سبک مغز و پست و فرومایه اند. به وسیله ی این عادت زشت،

برای خودشان دشمن می‌تراشند، مبعوض مردم هستند و در نزد آنان خوار و بی‌مقداراند، مردم از زبان آنان می‌ترسند و از معاشرت شان کراهت دارند. (شهرکی، ۱۳۹۸، ۲۰) بد زبانی مصداق‌های مختلفی دارد که در این مقاله به برخی از آنها اشاره می‌شود.

۱-۳ سخن تحقیر آمیز و بانیش و کنایه

یکی از مصداق‌های بد زبانی گفتار تحقیرآمیز است. انسانها، همگی باید از این کار ناپسند به جد پرهیز کنند. که آسیب‌های زبان از هر آسیبی بالاتر و سخت‌تر است. بر اساس تعالیم دین اسلام تحقیر و تمسخر هیچ انسانی جایز نیست؛ لذا از نگاه قرآن تفاوت نمی‌کند که فرد مورد تحقیر و تمسخر فامیل خود انسان یا فامیل همسر و یا دیگران باشند. (شهیدی، ۱۳۸۰، ۱۱۲/۱) قرآن کریم در نهی تحقیر و تمسخر دیگران می‌فرماید: «یا ایها الذین آمنوا لا یسخر قوم من قوم عسی ان یکونوا خیرا منهم و لا نساء من نساء عسی ان ینکن خیرا منهم و..» ای اهل ایمان، مؤمنان هرگز نباید قومی قوم دیگر را مسخره و استهزا کنند، شاید آن قوم که مسخره می‌کنند از خود آنان بهتر باشند. (سوره حجرات آیه ۱۱) در کتاب تفسیر نمونه، ناصر مکارم شیرازی در باره این آیه آمده است استهزا، عیب جوئی و القاب زشت ممنوع! از آنجا که قرآن مجید در این سوره به ساختن جامعه اسلامی بر اساس معیارهای اخلاقی پرداخته است چه ظلمی از این بدتر که انسان با سخنان نیش‌دار، و تحقیر و عیب جوئی، قلب مردم با ایمان را که مرکز عشق خداست بیازارد. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ۳۲۰/۱) در کتاب جامع الاخبار حدیث زیبایی از امیر المؤمنین (علیه السلام) در وصف مؤمنان حقیقی آمده است، یکی از صفات مؤمن این است: "لَطِيفَ اللِّسَانِ" یعنی زبان مؤمن لطیف است، مؤمن خوش زبان است و کلام او با لطف و مهر همراه است. (للشعیری ۱۴۰۳ق، ۸۴/۲) در عباراتی که از دهان او خارج می‌شود، بوی محبت وجود دارد. کنترل نکردن زبان و نیش و کنایه زدن عواقب شومی دارد که اکثر اوقات جبران آن امکان‌ناپذیر است. در واقع بانیش و کنایه صحبت کردن، مانند بمبی است که حتی عمیق‌ترین روابط عاطفی را نابود می‌کند و با کاشتن تخم کینه و نفرت در دل‌ها بدبختی‌هایی را به بار می‌آورد از طرف دیگر موجب ناراحتی افراد و شکستن دل آنها و دل‌گیری می‌شود و موجب خدشه دار شدن و تیره گئی روابط میان افراد و گسستن پیوند ها می‌شود. (شریعتی، ۱۳۹۶، ۱۱۰/۱) در روایتی از حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) آمده است، بهترین مسلمان ها کسی معرفی شده که مردم از دست و زبان او در امان باشند.

بدزبانی یکی از کارهای زشتی است که نیاز به درمان دارد و یکی از راه های درمان آن سرزنش انسان توسط خودش است. از نظر قرآن، هر انسانی بهترین قاضی درباره اعمال و افکار خودش است به طوری که برای داوری خودش کافی است. اگر نفس در حالت طبیعی و فطری خود باقی بماند همان طوری که به صراط مستقیم اسلام گرایش می یابد. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۶، ۴۵/۱) همان طور در قیامت خودش حساب گر خویش است: «كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا» (اسراء، آیه ۱۴) خداوند درباره نفس انسانی در این باره می فرماید: "الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ؛ انسان خودش از وضع خود آگاه است، هر چند (در ظاهر) برای خود عذرهایی بتراشد! (قیامت، آیه ۱۴ و ۱۵) پس از نظر قرآن نفس انسانی بهترین داوری است که می تواند داوری کرده و پس از صدور حکم در قالب نفس لواحه به سرزنش خویش بپردازد و زمینه را برای اصلاح امور فاسد فراهم آورد. انسان زمانی می تواند تاثیرات مثبتی در جامعه بجا گذارد که نخست خودسازی کرده و نقاط ضعف خویش را شناخته و در اندیشه سازندگی و جبران آن باشد. خداوند با نقل نگرش ابلیس درباره ملامت گری به این نکته تاکید دارد که انسان پیش از آنکه دیگری را مقصر بداند باید خودش را ارزیابی کرده و به جای ملامت دیگری در بسیاری از موارد خود را سرزنش کند؛ از نظر قرآن، انسانی که دارای وجدان پاک و سلیم و نفس لواحه بیدار و شکوفا است، وقتی کار خطا و گناه واشتباه و جرمی را مرتکب شد، خودش را سرزنش می کند، ولی این سرزنش باید سازنده باشد تا تاثیرگذار باشد. (آبادانی، ۱۳۹۹، ۹۸) در داستان حضرت یونس (علیه السلام) خداوند درباره ایشان می فرماید: «فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ؛ ماهی بزرگ او را بلعید در حالی که او سرزنش کننده خود بود. (صافات، آیه ۱۴۲) درباره فرعون نیز می فرماید: «فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ؛ فرعون و سربازانش را در دریا افکندیم در حالی که سرزنشگر خود بود.» (ذاریات، آیه ۴۰) بنابراین، حرکت رو به جلو به صورت گام به گام، مرحله به مرحله و رعایت تدریجی ترک عمل بد زبانی از طریق ملامت و سرزنش خودیکی دیگر از راه های درمان بدزبانی است. (نجفی، ۱۳۹۸، ۷۴) راه دیگر در درمان بدزبانی این است، که افراد هرگاه مرتکب فحش و بددهنی و بدزبانی شدند خودشان را جریمه کنند مثلاً خود را از رفتن به میهمانی دلخواه خود محروم کنند یا اینکه از طرف مقابل عذرخواهی کنند (چون عذرخواستن سخت است در واقع نوعی تنبیه محسوب می شود) و با خود عهد کنند اگر مرتکب بددهنی شدند طرف مقابل را تکریم کنند. مثلاً به او هدیه بدهند (و هدیه باید

یکی از وسایل و یا چیزهایی باارزش باشد) چون دل‌کندن از آن برایشان بسیار سخت است به همین جهت سعی کنند با عمل خوب آن را نیز برای خود حفظ کنند. (علوی، ۱۳۹۲، ۴۷)

۱۰-۷ بیان منزلت‌های خوش‌زبانی

آگاهی یافتن از زیبایی‌ها و منزلت‌های خوش‌زبانی و بیانی یکی دیگر از راه‌های درمان بدزبانی است چراکه، یکی از این نعمت‌ها که خداوند در قرآن کریم به آن اشاره کرده، نعمت زبان است: «أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ. وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ؛ آیا دو چشمش نداده‌ایم؟ و زبانی و دو لب (سوره بلد آیه ۸) (آبادی، ۱۳۷۴، ۲۴/۱) زبان حجم کوچکی نسبت به سایر اعضای بدن دارد، اما کارایی بسیار زیادی دارد مثلاً با خوش‌زبانی می‌توان زندگی فردی سالم بدور از دغدغه و فکر، زندگی خانوادگی و زنشویی آرام و سالم، زندگی اجتماعی همراه با آرامش و سلامت روان و حیات سیاسی مقتدرانه داشت. فرد خوش‌گفتار در هر پست و مقامی که باشد مسلماً، جایگاه اجتماعی شایسته‌تری نسبت به دیگران خواهد داشت و همه از همنشینی با او لذت می‌برند و اصلاً طبع انسانی اینگونه می‌پسندد و جذب اینگونه افراد می‌شود. در فرهنگ قرآن کریم سخن‌گفتن، همچون دیگر کارها، ادب خاص خود را می‌طلبد و باید این نکته را مد نظر داشت که کلام قرآن و عمل به آن مختص گروهی خاص نمی‌باشد بلکه عمومیت داشته و لازم است در رابطه با تمامی انسان‌ها اعم از مرد و زن، مؤمن و کافر، بزرگسال و خردسال دانا و نادان به اجرا درآید. در مقابل این تعابیر، قرآن به گفتار نیکو پرداخته و آن را تکلیف زبان معرفی می‌کند و در این باره در آیه ۸۳ سوره بقره می‌فرماید: «وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا؛ و با مردم (به زبان) نیکو سخن بگویید» و در آیه ۵۳ اسراء نیز می‌فرماید: «وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ؛ و به بندگانم بگو که آنچه نیکوست بر زبان آورند» و در آیه ۱۰ سوره فاطر نیز در این مورد گفته است: «إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ؛ سخنان پاکیزه به سوی او بالا می‌رود. (قرائتی، ۱۳۶۸، ۱۸۷/۱)

نتیجه‌گیری

زبان نعمتی بزرگ از جانب خدا برای بشر است که انسان را نسبت به سایر موجودات متفاوت می‌کند و به او ارزش می‌بخشد. آفت‌هایی این نعمت بزرگ را تهدید می‌کند و موجب به خطر انداختن انسان می‌شود گاهی زبان موجبات گناه را فراهم می‌کند. زبان و سخن،

ملاک و معیار عقل و انسانیت آدمی است. خداوند از آدمی خواسته است تا همواره نگهبان زبان خویش باشد و در پاسبانی از آن دمی کوتاهی نرزد؛ زیرا هر آنچه آدمی بر زبان می راند به نگهبانی از سوی خداوند ثبت و ضبط می شود و در دادگاه دادگر بدان رسیدگی شده و بازخواست می گردد. چنان که میزان ارزش گذاری وی نیز همین سخنان خواهد بود. کلام و زبان مهم ترین وسیله ارتباطی بین انسان ها می باشد. تاثیر کلمات و الفاظ بر روح و روان آدمی غیر قابل انکارست. بخصوص اینکه زبان به عنوان یکی از مهم ترین اعضای ست که می تواند موجبات بهشتی یا جهنمی شدن انسان را فراهم کند. افراد بدزبان، در برخورد با مردم چون از منطق و کلام درستی برخوردار نیستند و از دادن جواب صحیح عاجز هستند، بی پروا دهان را باز می کنند و زبان خویش را حرکت می دهند و با الفاظ رکیک، فحاشی می کنند. افراد بدزبان، افراد جاهل و نادانی هستند که با کوچک ترین بهانه خشمگین شده، به دور از شرم و حیا، فحش و دشنام می دهند و آبروی دیگران را مورد هجوم قرار داده و از بین می برند. اهمیت موضوع بدزبانی آن چنان است که خداوند نه تنها بدزبانی فحش و دشنام را ناروا و غیرجایز شمرده و نسبت به مؤمنان گناه و حرام دانسته است، بلکه از پیامبر (صلی الله و علیه و آل و سلم) خواسته تا از اهل دشنام و فحش، اجتناب کرده و دوری کند در نهایت می توان بیان کرد، آنچه که قرآن کریم و روایات بسیار به آن تاکید شده است؛ حرام و گناه بودن بدزبانی فحش و ناسزاگویی و دوری از هر گونه الفاظ بد و ناشایست می باشد چرا که اثر این کارها دور شدن شخص از خداوند و خلق خداست. صفات زشت و ناپسند درونی، کینه و دشمنی و حسادت و حتی عادت، عوامل پیدایش این رفتار زننده در انسان ها هستند که پیامدهای ناخوشایند و ناپسندی در پی دارد. آنچه که در روایات نورانی اهل بیت (علیهم السلام) سفارش شده، در رابطه با یک زندگی مسالمت آمیز و در کنار هم زیستن این است که انسان از هر نوع پرخاشگری، زخم زبان زدن و یا هر نوع تعبیراتی که بدزبانی نام دارد و در شأن او نیست، پرهیز کند و با کلام زیبا و خوب رفتار کند. بزرگان دین، کلام نیکو را سخنی عاری از خبائث می دانند و سخنی که بلیغ، نیکو و مودبانه باشد، موجبات دشمنی را ایجاد نکند، نرم و نافذ باشد تا تاثیر گذار شود. انسان ها باید با ینش صحیح و اراده قوی پیش رفته، صبر و سعه صدر داشته باشند و همیشه باید ذکر خدا را بر زبان داشته و شیطان لعین را از خود دور کرده تا از معضل بسیار بد بدزبانی رهایی یابند.

فهرست منابع

*قران

*نهج البلاغه

- (۱) آبادی، احمد، ۱۳۷۴، گناه زبان در چیست؟، انتشارات بهشتی، چاپ ۲، جلد ۱
- (۲) ابن بابویه، محمد بن علی، ۱۳۶۰، الخصال، ج ۱، ص ۱۷۶، جامعه مدرسین، قم،
- (۳) بهمنی، سعید، ۱۳۸۹، کتاب زبان شناسی در اسلام، انتشارات دارالنشر الامام علی بن ابی طالب (عيله السلام)، چاپ ۱، جلد ۲
- (۴) تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد ۱۴۱۰ق، غرر الحکم و درر الکلم، ص ۸۱، دار الکتاب الاسلامی، قم
- (۵) روحانی، سید محمد کاظم، ۱۳۸۸، بدزبانی در مکتب اسلام، نشریه گلهای بهشت، سال چهارم، دوره ۲
- (۶) قرائتی، محسن، ۱۳۶۸، اصول عقاید نشر موسسه فرهنگی درسهای از قران، انتشارات سبز، چاپ ۳، جلد ۱
- (۷) شهیدی، عباس، ۱۳۸۰، توسل در نگاه قرآن و حدیث، قم، نشر پارسایان، چاپ سوم، جلد ۱
- (۸) شریعتی، محمد تقی، ۱۳۹۶، نیایش، نویسنده: آلکسیس کارل، انتشارات قم، چاپ ۳، جلد ۱
- (۹) مجلسی، محمد باقر، ۱۴۱۰ه.ق، بحار الانوار، دارالوفاء، بیروت، چاپ سوم، ج ۹۴،
- (۱۰) علامه مجلسی، بحار الانوار ۱۴۱۱ه.ق، مترجم: علی دوانی، ناشر: چاپخانه حکمت، محل نشر: قم، جلد ۴۱، چاپ ۴
- (۱۱) عمید، حسن، ۱۳۶۸، فرهنگ عمید، امیر کبیر، تهران، ج ۱، چاپ ۳.
- (۱۲) مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۷۴، اخلاق در قرآن، ناشر: انتشارات امام علی (ع)، محل نشر: قم، جلد ۲، چاپ ۳
- (۱۳) کلینی ۱۳۷۰ فروع کافی، نشر دارالکتب الاسلامیه تهران، ج ۱، چاپ ۲
- (۱۴) مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۸۶، تفسیر نمونه، انتشارات دارالکتب اسلامی، جلد ۳۴، چاپ ۱

فهرست مقالات

- (۱) آبادانی، محمد، ۱۳۹۹، بررسی آثار تربیتی دعا و توسل به پیامبر به عنوان مظهر رحمت الهی، مجله: مطالعات فقه تربیتی، شماره ۳۵
- (۲) اصلانی، محمد، ۱۴۰۱، فحش و ناسزا، مجله: اندیشه نوین دینی « شماره ۱۴
- (۳) احمدیان، رقیه، ۱۳۹۷، بررسی آثار تربیتی امامان (ع) در رشد اخلاقی، منتشر شده در دومین همایش بین المللی و سومین همایش ملی اسلام و ارزش های متعالی. پایان نامه کارشناس ارشد دانشگاه شهید رجایی و مدرس دانشگاه شهید رجایی
- (۴) اطهری، زهرا، ۱۳۹۹، بدزبانی و آثار آن، نشریه معرفت، شماره ۱۰
- (۵) بینایی، اکبر، ۱۳۸۷، مقاله "فلسفه ناسزا فحش"، نشریه عرفان، سال سوم، دوره ششم، شماره ۱۰
- (۶) پاکزاد، الهه، ۱۴۰۱، راههای بدزبانی، نشریه فلسفه و کلام « دوره ۲، شماره ۴
- (۷) جعفری، ریحانه، قائمی، پروین، ۱۳۸۵، آیین زندگی، نویسنده: دیل کارنگی، تهران، چاپ هفتم، جلد ۱
- (۸) حسینی، هاشم، ۱۳۹۵، غیبت و زخم زبان در اسلام، نشریه تامل، شماره ۱
- (۹) روحانی، سید محمد کاظم، ۱۳۸۸، غیبت در مکتب اسلام، نشریه گلهای بهشت، سال چهارم، دوره ۲

- (۱۰) روحانی، کریم، ۱۳۸۸، شفاعت در بدزبانی، نشر دفتر تبلیغات اسلامی قم، جلد ۱، چاپ ۲
- (۱۱) رمضان، مزده، ۱۳۹۴، نقش روش الگویی در درونی سازی افراد، نشریه معرفت، شماره ۸
- (۱۲) شهرکی، حبیب الله، ۱۳۹۸، دروغ و انواع آن، مجله حکمت اسلامی سال دهم، شماره ۱ رتبه علمی-پژوهشی (حوزه علمیه قم)
- (۱۳) شمخی، مینا، ۱۳۹۹، چرا فحش؟، نشریه: ماهنامه معرفت، سال پنجم، دوره ۱۰، شماره ۴
- (۱۴) صدقی، محمد، ۱۳۸۹، انواع گناهان زبان، نشریه پژوهش های فلسفی کلامی دوره ۱۰، شماره ۱
- (۱۵) علوی تبار، سینا، ۱۳۹۲، گناهان زبان، مجله حکمن، سال ششم، علمی پژوهشی، دوره ۱۲
- (۱۶) مصباح، محمد تقی، ۱۳۹۲، زبان از منظر پیشوایان معصوم علیهم السلام، نشریه معرفت، شماره ۶
- (۱۷) نجفی، حافظ، ۱۳۹۸، نقش معنویت و توسل به اهل بیت علیهم السلام در رهایی از زبان، مجله: فرهنگ زیارت « شماره ۴۱
- (۱۸) هرندی، رضا، ۱۳۸۴، زبان و انواع گناهان، مجله معرفت، شماره ۱۲، دوره ۱۴